

ТА'ЛИМ-TARBIYA JARAYONIDA JADIDCHILIKNING AHAMIYATI

Atajonova Xilola Zuxurjonovna

Respublika „Barkamol avlod” bolalar
maktabi uslubchisi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada jadidchilik harakatining ta'lim-tarbiya tizimiga qo'shgan hissasi va uning bugungi ta'lim tizimidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Jadidlarning ilm-fan, axloq, madaniyat va ma'naviyat sohasidagi ilg'or qarashlari zamonaviy ta'lim tizimini shakllantirishda muhim omil bo'lgani ta'kidlanadi. Shuningdek, maqolada jadidchilik g'oyalari asosida yoshlarda vatanparvarlik, ma'rifatparvarlik va ijtimoiy faollikni rivojlantirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Ta'lim-tarbiya, axloq, madaniyat, ilm-fan, jadidchilik, g'oya, vatanparvarlik, ma'rifatparvarlik.

Jadidchilik avval madaniyat sohasidagi harakat sifatida faoliyat yuritgan. Bu oqim vakillari taraqqiyot uchun kurashish, turkiy tillarni rivojlantirish, shu tillardagi adabiyotni boyitish, dunyoviy ilmlarni o'rganish, fan yutuqlaridan foydalanish hamda ayollar va erkaklar tengligi uchun kurashishga chaqirishgan. Keyinchalik jadidchilar panturkizm g'oyalarini targ'ib qilishgan.

Sovet davrida yozilgan adabiyotlarda jadidchilikka „burjua-liberal, millatchilik harakati“ deb ta'rif berilgan. Bu davrda asosan tanqid qilingan jadidchilik namoyandalari nomi SSR parchalanib ketganidan keyin qayta tiklandi.

Jadidchilikning asosiy g'oya va maqsadlari quyidagilar edi:

- Turkistonni o'rta asrlarga xos qoloqlik va diniy xurofotdan ozod etish
- shariatni isloh qilish
- xalqqa ma'rifat tarqatish

- Turkistonda muxtoriyat hukumatini barpo etish uchun kurash
- Buxoro va Xivada konstitutsiyaviy monarxiya va parlament
- keyinchalik demokratik respublika tuzumini o‘rnatish orqali ozod va farovon jamiyat qurish
- barqaror milliy valyutani joriy qilish va milliy qo‘shin tuzish.

Toshkent, Farg‘ona, Buxoro, Samarqand va Xivada hur fikrli va taraqqiyparvar kishilarning ayrim guruhlari tomonidan ochilgan madaniy-ma’rifiy yo‘nalishdagi jamiyat va uyushmalardan jadidchilik harakati shakllandi.

Turkiston jadidlari bilan Buxoro va Xiva jadidlari o‘rtasida bir muncha tafovut bor. Turkiston o‘lkasidagi jadidchilikning ijtimoiy asosini ziyolilar tashkil qildi. Ular Chor Rossiyasi mustamlakachiligiga qarshi kurashning oldingi saflarida turib, chorizmning xomashyo manbaiga aylantirilgan Turkistonning dastlab muxtor, so‘ng mustaqil davlat bo‘lishini yoqlab chiqdilar.

Buxorodagi jadidchilik Turkistondagiga nisbatan og‘ir ijtimoiy-siyosiy sharoitda yuzaga keldi. Uning tarkibi asosan Buxorodagi shahar aholisining taraqqiyparvar qismi: ziyolilar, mullalar, mayda do‘kondorlar va ma’murlar, hunarmandlar, savdogarlardan iborat edi. Jadidlarning dehqonlar va askarlar o‘rtasida nufuzi avvaliga past bo‘lgan. Jadidlar iqtisod va boshqaruv sohasida bir qator talablar, chunonchi, soliqlarni kamaytirish talabi bilan chiqishdi. Ular dastlab Buxorodagi amirlik tuzumi doirasida islohotlar joriy qilmoqchi bo‘lishdi. Buxoroda vobkentlik dehqon Jo‘raboy ilk yangi usul maktabini ochgan edi.

Buxorodagi jadidchilik harakatiga ayrim johil mullalar, har qanday yangilik va islohotlarning dushmani bo‘lgan qadimchilar oqimi qarshi chiqdi. XX asr boshlarida Buxoro jamiyati 2 guruhga: Ikrom domla rahbarligidagi taraqqiyparvarlar va Mulla Abdurazzoq boshchiligidagi qadimchilarga bo‘lingan edi.

1909-yil dekabrda jadidlar Buxoroda „Tarbiyai atfol“ („Bolalar tarbiyasi“) maxfiy jamiyatini tuzishdi (asoschilari: Abdulvohid Burhonov, Homidxo‘ja Mehriy,

Ahmadjon Hamdiy, Mukammil Burhonov, Hoji Rafe). Bu jamiyat turkistonlik va buxorolik yoshlarni Istanbuldagi „Buxoro ta’limi maorif jamiyati“ bo‘limiga o‘qishga jo‘natdi. Xorijdagi ta’lim yoshlar dunyoqarashida tubdan burilish yasadi. Jadidchilik Buxoro va Turkistonda bir vaqtda boshlangan bo‘lsa ham, amirlikdagi og‘ir muhit uning taraqqiyotini tezlashtirdi. 1910-yildan boshlab Buxoroda jadidchilik harakati tashkiliy tus oldi va „Tarbiyai atfol“ maxfiy jamiyati asosida partiya tashkil topdi.

20-asr boshlarida Xivada shakllangan jadidchilik bir qadar boshqacharoq tarixiy shart-sharoitda vujudga keldi. U bu yerda asosan ikkita oqimdan iborat edi. Uning o‘ng oqimi xonlikda rivojlanayotgan savdo-sanoat korxonalarini egalari hamda yirik boylarning vakillarini o‘ziga birlashtirgan edi. Bu oqimga Xiva xoni Asfandiyorxonning bosh vaziri Islomxo‘ja boshchilik qilgan. Jadidchilikning o‘ng oqimi o‘z oldiga mamlakatda xon hokimiyatini saqlab qolgan holda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar o‘tkazish orqali erkin bozor munosabatlarining rivojlanishiga keng yo‘l ochib berishni maqsad qilib qo‘ygan edi.

Xivada jadidchilikning so‘l oqimi esa mayda sarmoyadorlar, hunarmandlar va xalqning turli tabaqa vakillarini birlashtirgan bo‘lib, qozikalon Boboovun Salimov uning rahbari edi. Ular Xiva xonligida yangi usul maktablari tashkil qilish orqali xalq ommasining siyosiy faolligini o‘stirish maqsadini qo‘yishgan edi. 1904-yil „jamiyati xayriya“ tuzilib, uning ko‘magi bilan Xiva shahrida dastlabki yangi usul maktabi ochildi. Xiva jadidlari ma’rifiy ishlar bilan kifoyalanib qolmasdan, xon tuzumiga qarshi kurash ham olib bordilar. Birinchi jahon urushigacha Xiva jadidlarining yagona markazi va dasturiy hujjatlari bo‘lmagan. Biroq jadidchilik harakati Xiva xonligida katta ijtimoiy-siyosiy kuchga aylanib, 1914-yil avgustda u partiya shaklini olgan.

Jadidlar eski maktab usulini isloh qilib, yangi usul (usuli jadid) maktablarini joriy etdilar. Ushbu maktablar milliy va zamonaviy ta’limni uyg‘unlashtirishga qaratilgan edi. Bugungi kunda ham jadidchilikning ilg‘or g‘oyalari ta’lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishda dolzarb ahamiyatga ega.

Jadidchilik ta'limga zamonaviy fanlarni joriy etib, bolalarda mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan edi. Jadid maktablari orqali yosh avlodga dunyoviy fanlar bilan birga milliy qadriyatlar va axloq-odobni o'rgatish muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Jadidlar yosh avlodni ma'naviyatli, vatanparvar va bilimli qilib tarbiyalashni o'zlarining asosiy vazifasi deb bildilar. Ularning qarashlari asosida hozirgi zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimi o'quvchilarni milliy qadriyatlar va insonparvarlik ruhida tarbiyalashga e'tibor qaratadi.¹

Jadidchilikning asosiy g'oyalari, xususan, ta'limning milliy va zamonaviyligini uyg'unlashtirish, bugungi kunda ham dolzarbdir. Hozirgi kunda jadidlar faoliyatidan olingan saboqlar yangi avlodni global dunyoda o'z o'rnini topishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, Jadidchilik harakati ta'lim-tarbiya jarayonini yangilash, yosh avlodni bilimli va ma'naviyatli qilib tarbiyalashda muhim o'rin tutgan. Bugungi kunda ham ushbu harakatning ilg'or tajribalaridan foydalanish orqali ta'lim-tarbiya jarayonini yanada takomillashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avloniy A. "Turkiy guliston yohud axloq." Toshkent: Akademnashr, 2010.
2. Fitrat A. "Milliy maktab." Toshkent: Ma'naviyat, 1999.
3. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch." Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
4. Vohidov M. "Jadidchilik harakati va uning ta'lim-tarbiyaga ta'siri." Toshkent: O'zbekiston, 2015.
5. Ziyonet ma'lumotlar bazasi: www.ziyonet.uz

---

¹ Vohidov M. "Jadidchilik harakati va uning ta'lim-tarbiyaga ta'siri." Toshkent: O'zbekiston, 2015.